

COMMENTARII DE VITA MEA AD DUBRAS
ANNO MDCCCXCIX.

I. Mensis September.

[Adjectives of Third Declension in —, *is*, *e*.]

1. Kalendae sunt hodie Septembres. Primus 1
mensis feriarum elapsus est, et scholae instant. Nam
ante finem mensis Septembris apud magistrum 3
meum ero. Et per ultimam partem feriarum necesse
est libris duas horas cotidie dare. Sic imperat patruus
meus. Mane igitur plerumque lectito. Patruus
autem mihi librum Taciti de vita Agricolae, ducis 7
celebris Romanorum, dedit. Multa insunt de Bri-
tannia nostra antiqua. Vita Agricolae multum me
delectat. Nonnullis tamen in locis difficilis est et
obscura. Sed animo alacri lectito, quia patruus meus 11
difficilia et obscura explicat, et tabulis pictis
aedificiorum, armorum, nummorum, viarum illustrat.
Ubi aliquid in Vita Agricolae deest, ibi patruus
meus capita ex Annalibus Taciti vel ex Historia
Anglica recitat. Amici mei, Marcus et Alexander,
interdum adsunt dum recitat. Nam saepe nos
visitant. Post prandium plerumque ambulamus,
vel ludo trigonali operam damus, vel in mari
natamus.

II. Britannia Liberata.

[*is, ea, id.*—Singular Number.]

2. Gaius Iulius Caesar, postquam copias suas
 pedestres et equestres ex Britannia in Galliam transportavit, nihil amplius de Britannis cogitavit. Ab incolis litoris meridiani victoriam reportaverat, ad flumen Tamesam penetraverat, oppidum Cassivellauni expugnauerat, magnum numerum captivorum in servitutem venumdederat, tributum
 8 Britannis imperaverat. Id ei satis erat. Sed
 9 Britanniam non revera debellaverat, nec victoria
 10 eius magna fuerat. Tacitus eum non magnam victoriam reportavisse in capite tertio decimo Vitae Agricolae affirmat. “Divus Iulius” inquit “Britanniam Romanis monstravit, sed non debellavit.”
 14 Britanni autem viri animo forti erant. Tributum et servitutem non tolerabant. Et Romanis post

- 16 tempora C. Iulii Caesaris longa oblivio erat Britanniae. Nam per multos annos bellum domesticum civitatem Romanam vexavit. Post finem
 19 eius belli Romani Augustum principem creaverunt.
 20 Ei Britannia non curae erat. Nec principes secundus et tertius, Tiberius et Caligula, insulam nostram
 22 intraverunt; quamquam Caligula de ea intranda cogitavit.

III. Cunobelinus.

[*ei, eae, ea*—Plural Number.]

3. Itaque per centum fere annos reges Britannici vel reginae Britannicae in Britannia regnaverunt, nec Romani Britannos bello vexaverunt. In numero eorum regum erat Cunobelinus. Is 4
revera “Britannorum rex” erat : sic eum Suetonius, 5
scriptor Romanus, nominat. Nam quamquam non
omnes gentes Britannicae ei subiectae erant, tamen 7
magnam partem gentium Britanniae mediterraneae
et meridianae in unum regnum consociaverat. Caput earum gentium Camulodunum erat. Exstant 10
hodie nummi Cunobelini ; in eis nomen regis vel 11
litteras nonnullas eius nominis lectitare possumus : 12

exstant quoque nummi patris eius Tasciovani et 13
fratris eius Epatikki. Cunobelinus multos annos
regnavit ; eo fere tempore rex Britannorum erat 15
cum Tiberius et Caligula principes Romanorum
erant. Ei ab anno quarto decimo ad annum primum 17
et quadragesimum post Christum natum imperio
Romano praeerant. Iesus Christus natus erat 19
dum Augustus princeps erat : morti datus erat 20
dum Tiberius imperitabat, ut Tacitus in capite
quarto et quadragesimo libri quinti decimi Annalium
commemorat. Inter filios Cunobelini erant Carac- 23
tacus et Togodumnus.

1 † 4. Is rex magnus et bonus erat, atque defensor
 acer libertatis Britannicae. Sed Romani tantum
 regem tolerare non poterant. Itaque de nova
 expeditione contra Britanniam cogitabant. Poetae
 5 Romani eius aetatis insulam nostram et incolas
 6 eius saepe commemorant. Horatius eos “feros”
 et “remotos” et “intactos” (id est “non debel-
 latos” vel “liberos”) nominat: Vergilius eos “toto
 orbe terrarum divisos” (id est “separatos”) vocat.
 Mare eos ab aliis partibus orbis terrarum separabat;
 11 et libertas eis cara erat. Pro aris et focis suis
 contra Romanos magna virtute pugnaverant, atque
 hostibus Romanorum in bello Gallico auxilia
 14 subministraverant. Itaque Romani libertatem
 eorum non tolerabant.

NUMMUS AUGUSTI

(CAPUT AUGUSTI)

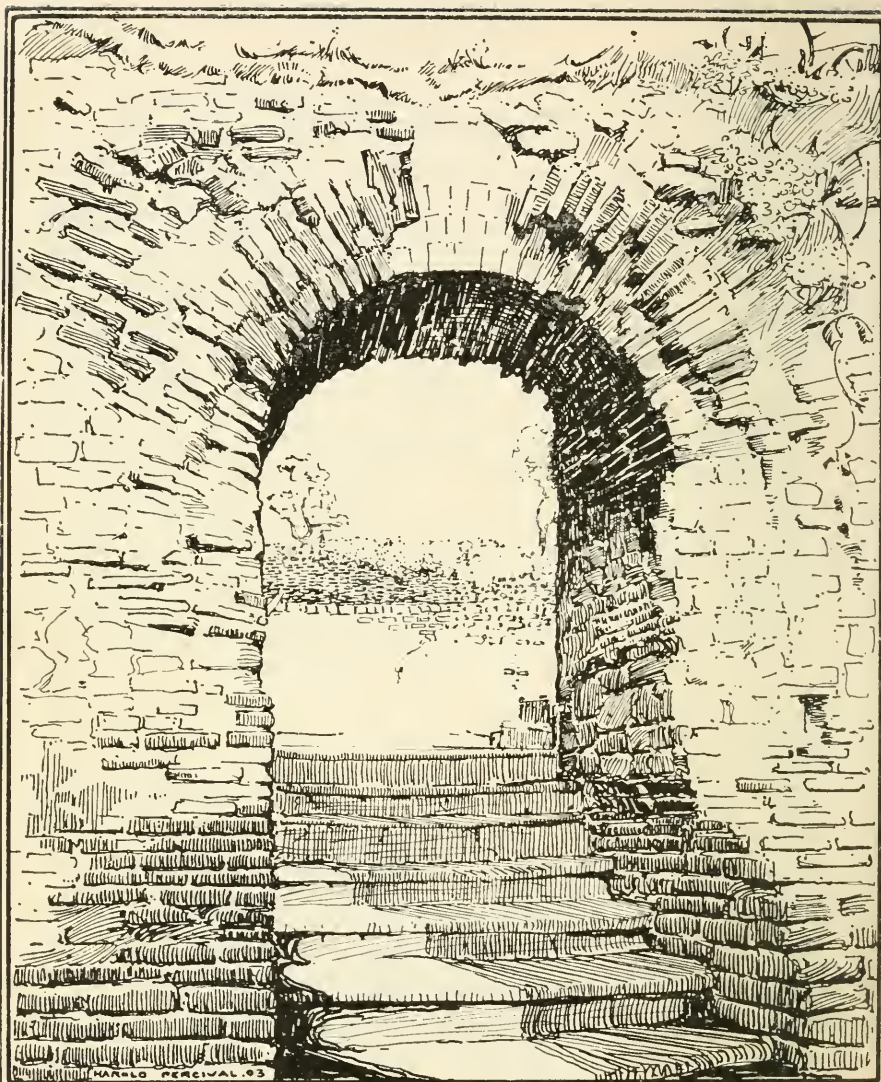
(FIGURA SPHINGIS)

IV. Caractacus.*

[*eius* and *suus*, *a*, *um* contrasted.]

† 5. Post mortem Cunobelini, Claudius, quartus princeps Romanorum, expeditionem contra Britannos paravit. Consilium eius erat totam Britanniam debellare et cum imperio Romano consociare. Itaque anno tertio et quadragesimo uni ex ducibus suis, Aulo Plautio, magnum numerum copiarum pedestrium et equestrium mandavit. Eae meridianam partem insulae nostrae facile occupaverunt. Oppidum Camulodunum expugnaverunt, ubi Romani post paucos annos coloniam veteranorum collocaverunt. Ea prima urbs Romana in Britannia fuit. Propter victoriam a Britannis reportatam princeps Romanus filio suo nomen Britannico dedit. Filius eius priore anno natus erat. Sed Britanni nondum debellati erant. In silvas montesque Cambriae se occultaverunt, ubi duae gentes bellicosae, Ordovices et Silures, per septem annos contra Romanos fortiter bellaverunt. Copiis Britannicis Caractacus, filius Cunobelini, praeerat. Nomen eius per totam Britanniam celebre erat. Non facile erat eas gentes Cambriae debellare. Reliquiae castrorum Romanorum Viroconii, Devae, Iscae hodie exstant. Sed legiones Romanae tandem victrices fuerunt, et Silures Ordovicesque magno proelio superaverunt. Deinde ducem eorum audacem et insignem Romam captivum deportaverunt.

* Tacitus ducem Silurum *Caratacum* (non *Caractacum*) vocat.

PORTA·OCCIDENTALIS ·
COLONIAE·CAMVLODVNI

[*ipse, ipsa, ipsum.*]

6. Nomen Caractaci iam per totam Italiam celebre erat; nam victoriam Romanorum per novem annos retardaverat. Et omnes homines cupidi erant regem Britannorum ipsum spectandi. 4
Itaque Claudius populum ad grande spectaculum convocavit. Magna multitudo captivorum Britannicorum una-cum Caractaco ipso et uxore fratribusque eius in catenis aderant. Tum ceteri captivi 8
veniam principis imploraverunt. Sed Caractacus ipse 9
animum audacem et vere Britannicum praestitit. Ante oculos principis ipsius collocatus “Rex sum” 11
inquit “et a regibus claris oriundus: fuerunt mihi viri, equi, arma. Non mirum est si contra vos Romanos pro libertate pugnavi. Vos toti orbi 14
terrarum imperitandi cupidi estis; sed nobis 15
Britannis non mos est servitutem tolerare. Mortem non formido.” Tum princeps propter admirationem tantae audaciae veniam libertatemque Caractaco ipsi et uxori fratribusque eius dedit. Sic Tacitus 19
in capite septimo et tricesimo libri duodecimi Annalium narrat.

V. Boadicea.*

[*ille, illa, illud.*]

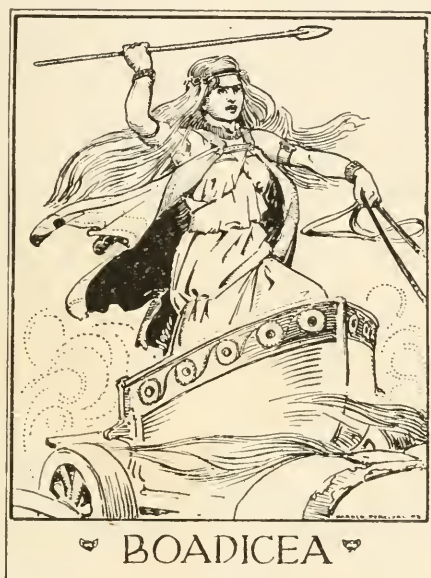
7. Anno post Christum natum primo et sexagesimo Britanni rebellaverunt. Suetonius Paulinus, unus ex ducibus Neronis, quinti principis Romanorum, Britanniae tum praeerat. Ille in Monam 4
insulam penetravit, ubi magnum numerum Druid-

* Tacitus reginam Icënorum *Boudiccam* (non *Boadiceam*) vocat.

arum trucidavit, et fana eorum vastavit. Sed dum
7 ille in Cambria abest, Iceni cum Cassis et Trinoban-
tibus aliisque gentibus Britannicis se contra Romanos
consociant. Non mirum est si Britanni coloniam
10 illam Camulodunum, ubi veterani illi Romani
collocati erant, non amabant. Nam veterani eos
omnibus iniuriis vexabant. Uxores liberosque
eorum in servitutem deportabant. | Viros ipsos
ignavos et servos vocabant. Oppidum iam viis et
aedificiis Romanis ornaverant, sed muris non firma-
16 verant. Inter illa aedificia templum " Divi Claudii " ³
erat ; nam principem mortuum Romani pro deo
18 adorabant. Et in illo templo simulacrum Victoriae
collocatum erat.

1 8. Itaque Boadicea, regina illa audax Icenorum, inter ordines Britannicos in éssedo suo equitans, Britannos suos ad rebellionem incitavit. " Auscultate " inquit " Iceni et Cassi ; auscultate Coritani,
5 Trinobantes ! Di nostri nobis victoriam, illis cladem mortemque parant ! Ecce, colonia Camulodunum defensoribus nudata est ! Copiae Romanae in finibus Ordovicum longe absunt, ubi fana Druidarum vastant. Coloniam illam, ubi pauci tantum veterani cum uxoribus liberisque suis habitant, facile erit
11 expugnare. Illos nulla patria ad virtutem incitat ; nos patria et penates, nos libertas ad arma vocat. Atque di ipsi nobis omen victoriae et imperii dederunt. Nam simulacrum illud Victoriae praecipita-
14 verunt. Et Druidae alia portenta nuntiant. Terrae adhuc ignotae Britannis aliquando subiectae erunt.
17 Ubi Caesares numquam steterunt, ibi filii nostri vel filii filiorum imperitabunt. Vos coloniam illam

crudelem expugnate ! Templum dei illius falsi 19
 cremate ! Viros, feminas, liberos trucidate ! Illud 20
 est consilium feminae. Num vos viri minus fortes 21
 eritis ? ”

† 9. Britanni ad arma volant. Coloniam Camu-
 lodunum expugnant ; templum illud Claudii, ubi
 veterani se occultaverant, cremant. Interea
 Suetonius ex insula Mona cum decem milibus 4
 virorum ad Tamesam properavit. Nam Londinium,
 quamquam nondum colonia Romana erat, tamen
 iam tum copia mercatorum et navigiorum celebre 7
 erat. Sic Tacitus in capite tertio et tricesimo libri
 quarti decimi Annalium affirmat. Sed urbem ex
 clade servare non poterat. Britanni Londinium

et Verulamium oppugnant, septuaginta milia
12 Romanorum trucidant, ingentem praedam captant.
13 Suetonius suos prope silvam collocaverat, et se ad
proelium parabat. Britanni Romanos numero
virosum multum superabant, et expectatione
16 victoriae triumphabant. Sed pauci illi Romani
magnam victoriam reportaverunt ; Britanni contra
legiones Romanas stare non poterant, quia Romani
eos pondere armorum et scientia belli multum super-
abant. In illo proelio Romani octoginta milia
virosum et feminarum trucidaverunt ; nam Britanni
22 feminas suas in vehiculis apportaverant, proelii
23 spectandi causa. Boadicea ipsa se morti dedit.

VI. Britannia pacata.

[*hic, haec, hoc.*]

1 10. Hic fuit finis rebellionis Boadiceae. Sed
Romani nondum totam insulam pacaverant. Nam
Britannia provincia turbulenta erat, ut Tacitus
affirmat ; et Britanni occidentales et septentrionales
victoriam Romanorum adhuc retardabant. Totam
6 insulam pacare consilium erat Vespasiani, noni
principis Romanorum. Itaque anno duodecimo-
gesimo post Christum natum Iulio Agricolae sum-
mum imperium legionum Britannicarum mandavit.
10 Huius viri clari vitam Tacitus narravit. Uxor
11 Taciti filia Agricolae erat. Hunc virum Tacitus
magnopere amabat, et memoriam eius monumento
pulchro consecravit : monumentum est liber ille
de vita eius. Vir iustus, humanus, clemens erat,
si testimonium Taciti verum est.

11. Primo anno imperii sui Agricola in Cambria bellavit, ubi magnam victoriam ab Ordovicibus reportavit. Hanc gentem fere totam trucidavit, si Tacitus vera affirmat. Tum insulam Monam occupavit. Naves ei deerant; sed sub signis Romanis nonnullae cohortes Batāvorum militabant. Hi periti erant natandi, et trans fretum nataverunt. Tertio anno Agricola contra Brigantes aliasque gentes septentrionales Britanniae bellavit. Sexto anno classem comparavit. Dum haec oram maritimam Caledoniae explorat, ipse cum copiis pedestribus et equestribus per Devam et Luguvallium in Caledoniam usque ad Clotam et Bodotriam penetrat. Totam regionem castellis firmat. Sed Caledonii trans Clotam et Bodotriam, velut in alteram insulam, se congregant. Proximo anno Romani in partes interiores Caledoniae penetrant. Ibi, prope Montem Graupium, dux Caledonius, Galgacus vel Calgacus nomine, suos ad proelium his verbis incitat.

12. "Haec pugna, ut spero, causa libertatis perpetuae toti Britanniae erit. Nobis Caledonibus servitus adhuc ignota est. Hi montes, hae silvae, haec maria nobis libertatem dederunt. Sed nunc in hunc angulum remotum Britanniae Romani penetraverunt. Adsunt, velut lupi saevi; nec Oriens nec Occidens eos satiavit. Ne mare quidem nostrum a periculo classis Romanae tutum est. Terra marique hanc insulam oppugnant. Itaque nullam veniam exspectate, si illi in hoc proelio victoriam reportaverint. Vos ipsos et uxores liberosque vestros trucidabunt vel in servitutem

13 deportabunt; et cum totam terram vastaverint,
solitudinem pacem vocabunt. Sed nondum 'pacata'
15 est haec Caledonia. Icenii et Trinobantes Coloniam
Romanam expugnaverunt et cremaverunt. Femina
facinoris illius praeclari dux erat. Num vos, viri
Caledonii, minus fortes eritis? Hodie pacem
illam Romanam a vobis ipsis et uxoribus liberisque
vestris propulsate. Patria ipsa vos ad pugnam et
victoriam vocat!"

1 † 13. Interea Agricola quoque suos in hunc
modum ad proelium incitat. "Hic septimus
est annus, milites, postquam Ordovices debel-
lavistis. Hodie a Caledonibus victoriam reportate.
5 Hi se in silvis montibusque suis adhuc occulta-
6 verunt; hos, homines ignavos, facile in fugam
dabitis."¹³ Et signum pugnandi dedit. Tres
legiones Romanae et undecim milia auxiliorum in
campo lato stabant: Caledones in collibus suos collo-
caverant. Primo Caledones missilia Romanorum
vitabant. Et ipsi multa missilia in Romanos
iactabant. Sed tandem cohortes illae Batavorum
ad colles appropinquaverunt, et Caledones ex loco
14 propulsaverunt. Nam hi iustum proelium tolerare
non poterant. Interea equites auxiliorum eos
velut indagine circumdederant. Decem milia
trucidaverunt vel vulneraverunt. Nonnulli ex
18 Caledonibus uxores liberosque suos ipsi morti
dederunt. Nox finis fuit trucidationis. Postridie
atrox spectaculum erat: corpora inhumata, casae
crematae, silentium, solitudo.

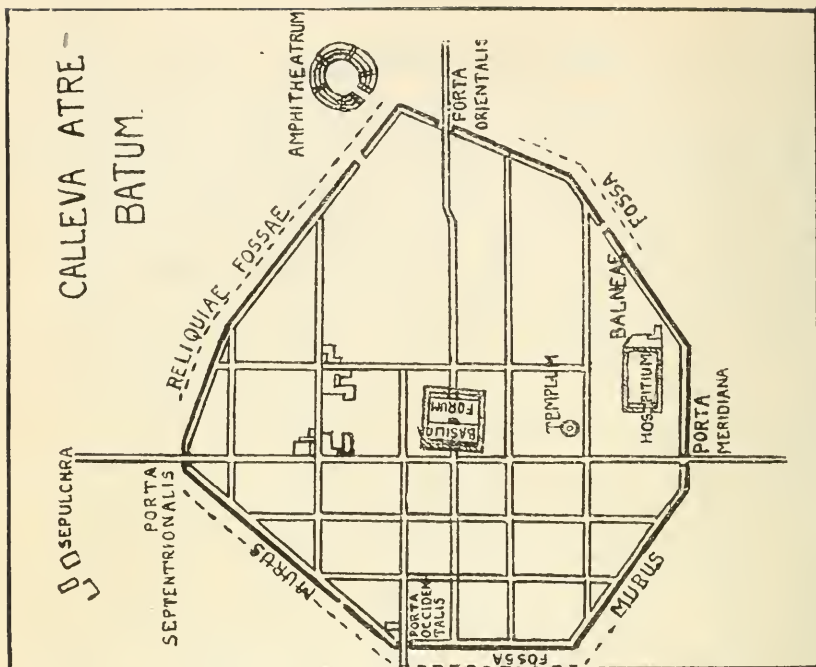
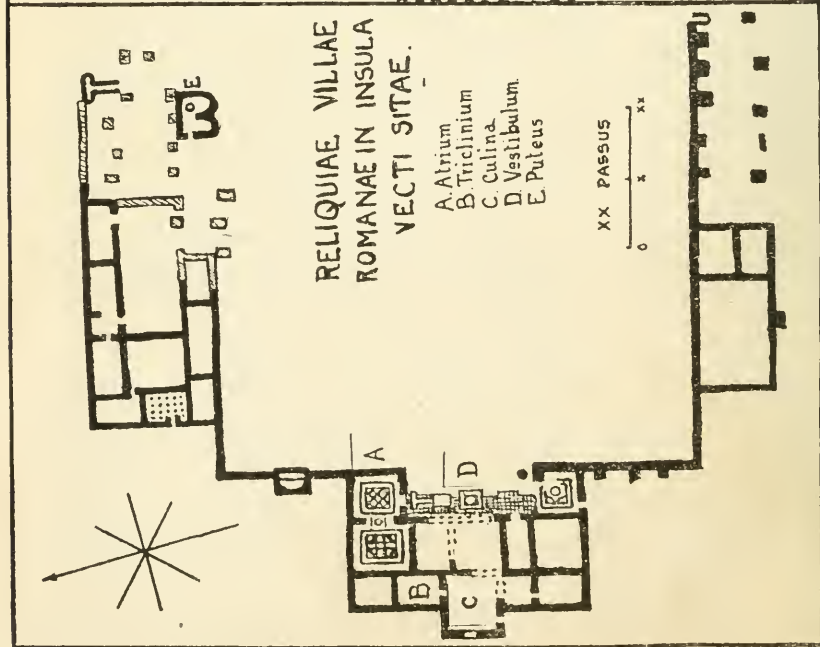
VII. Pax Romana.

[Comparatives of Adjectives.]

14. Postquam hoc caput in vita Agricolae
 lectitavimus, patruus meus “Haec narrat Tacitus ipse” inquit: “sed si testimonium eius verum
 est, nullus victor Romanus humanior, nullus clementior fuit quam Iulius Agricola. Nulla autem
 provincia turbulentior fuerat quam Britannia. Nulli hostes Romanorum fortiores, nulli audaciores
 fuerant quam Britanni et Caledones et gentes Cambriae. Quis ex omnibus Romanis se iustior
 in hostes debellatos praestitit, quis clementiorem, quis minus saevum et crudelem, quam Agricola?
 Sed quid inhumanius, quid saevius est quam bellum? Atque nulli hostes in bello crudeliores
 fuerunt quam Romani. Nihil minus clemens erat quam hostes debellatos in servitute deportare.
 Nam mors pulchra minus misera est quam servitus. Omnibus hominibus vita cara est; sed viris liberis
 libertas carior est quam vita. Atque nulli homines unquam acriores defensores libertatis suae fuerunt
 quam Britanni. Nihil pulchrius existimabant quam libertatem, nihil miseri- 21

[Superlatives of Adjectives.]

15. “Omnia bella saeva et inhumana sunt. Omnium autem bellorum saevissima et inhumanissima fuerunt bella illa temporibus antiquis contra gentes barbaras pugnata. Romani hostes crudelissimi plerumque fuerunt. Sed quid utilius fuit toti orbi terrarum quam imperium Romanum? Et imperio Romano nullum maius periculum erat

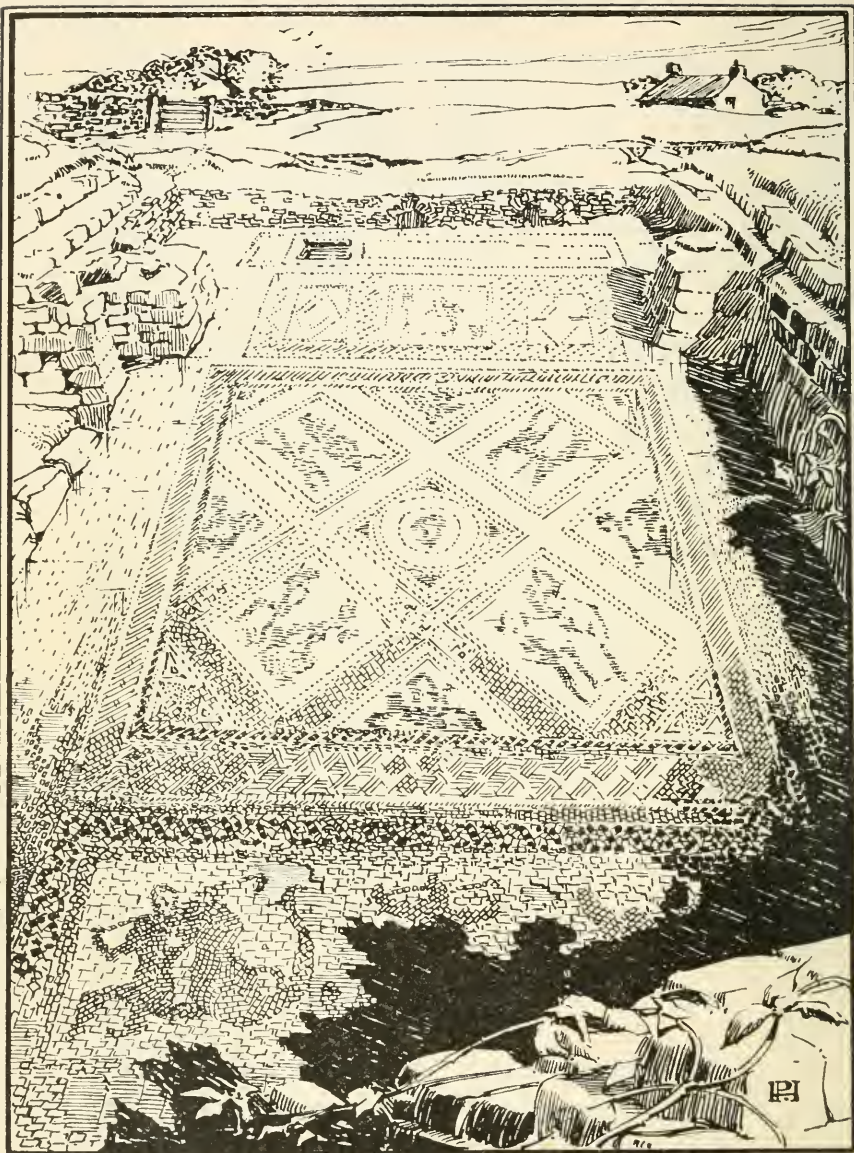

Antonius fecit

quam rebelliones populorum barbarorum. Pax
 illa Romana etiam populis subiectis utilissima 9
 fuit. Homines feros et inhumanos a studio bel-
 landi ad vitam humaniorem et ad litteras, artes,
 scientias revocavit. Romani Britanniam viis opti- 12
 mis et aedificiis pulcherrimis celeberrimisque, templis, 13
 basilicis, foris, villis, ludis litterariis, ornaverunt.
 In ludis litterariis filii principum Britannicorum
 linguae Latinae operam dabant. Itaque Britanni
 iram iniuriasque suas paulatim oblivioni dabant.
 Libertatis suae defensores fortissimi et acerrimi 18
 fuerant. Sed tributum Romanum tolerabant, si
 iniuriae aberant. Multae hodie exstant in Bri-
 tannia reliquiae aedificiorum illorum Romanorum.
 Callèvae Atrebatum reliquias pulcherrimas basilicae, 22
 fori, templi, amphitheatri, balnearum, murorum
 spectavi; et in insula Vecti exstant pavimenta 24
 tessellata villae Romanae, primo saeculo post
 Christum natum aedificatae. Sed iam ante tempora
 Agricolae nonnullae ex gentibus Britannicis medio- 27
 criter humanae fuerant. Incolas Cantii Caesar in
 libro quinto Belli Gallici ‘omnium Britannorum
 humanissimos’ vocat.” \

[Passive Voice of 1st Conjugation—Present, Past, Imperf.,
 Future.]

16. Medius erat mensis September cum patruus
 meus haec de Britannia Romana explicavit. Mar-
 cus et Alexander tum aderant: nam pridie Dubris
 adventaverant et apud nos pernoctaverant. Et
 patruo meo necesse erat eis de rebellione Galgaci et
 Caledonum narrare. Nam historia patriae suae
 magnopere delectantur. Tum ille “Nonne recte” 7

PAVIMENTVM·TESSELLATVM·VILLAE·ROMANAE
IN·INSVLA·VECTI·SITAE

inquit "Agricola a Tacito laudatur? Nam ab
 aliis imperatoribus Romanis oppida expugnabantur,
 agri vastabantur, nationes barbarae debellabantur;
 sed Agricola Britannos non solum debellavit sed
 etiam ad vitam humaniorem revocavit." Et
 Alexander "Magnopere delector" inquit "si victor
 iustus et clemens fuit. Sed num hic vir omnia illa
 aedificia Romana aedificavit?" Et ille "Bri-
 tannia per quattuor saecula aedificiis Romanis
 ornabatur. Multae ex illis reliquiis posterioris
 aetatis sunt."

17. Tum Marcus "Num filii principum Bri-
 tannicorum studio linguae Latinae delectabantur?"
 inquit. Et ille "Filii Britannorum antiquorum
 animo acri et impigro erant; linguae Latinae
 libenter operam dabant. Agricola eos aptiores esse
 ad studia litterarum affirmabat quam Gallorum
 pueros. Et Martialis, poeta Romanus illius
 aetatis, Britannos carmina sua cantavisse affirmat.
 Vos hodierni pila et folle delectamini." Et ego
 "Nonne tu ipse, patru mi patruissime, corporis
 certaminibus delectaris? Magna est scientia
 pilam dextra laevaue captare." Et ille "Adule-
 scentulus" inquit "illa scientia satis delectabar;
 cum senex fuero, fortasse non delectabor." Nos
 cachinnamus. Nam patruus meus ludo trigonali
 magnopere delectatur. Tu, mi patru, huius ludi
 peritissimus es:

Nec tibi mobilitas minor est, si forte volentem 18

Aut geminare pilam iuvat aut revocare cadentem 19

ut est apud poetam Romanum. Mutato nomine de
 te, patru, fabula narratur. 20

VIII. Castellum Rutupinum.

[Questions and Exclamations.]

† 18. Postridie inter ientaculum amita mea
 “Caelum hodie serenissimum est” inquit: “cur
 3 non Rutupias hodie ambulatis?” Et ego “Cur
 non tu quoque, amita, et Lydia nobiscum ambu-
 latis?” “Nimis longa est via” inquit. Sed
 patruus meus “Vehiculo commeare potestis. Quota
 hora nunc est?” Et illa “Nondum tertia hora
 est.” Tum ille “Quinta hora in viam vos date:
 9 ante nos Rutupias adventabitis. Cum ruinas castelli
 spectaverimus, omnes in vehiculo una domum pro-
 perabimus.” Tum Lydia “Quantopere delectabor
 si ruinas Castelli Rutupini aliquando spectare
 potero!” Et amitae meae propositum gratissi-
 14 mum erat. “Sed nonne melius erit” inquit “in
 castello cenare? Nam sic non necesse erit domum
 16 festinare.” Tum nos pueri exclamavimus: “Euge
 optime! prandium nobiscum portabimus; post
 prandium ruinas castelli visitabimus. Deinde in
 castello cenabimus. Sic erit!” Et amita mea
 20 “Quando in viam vos dabitis?” inquit. Et nos
 “Statim sine mora” inquit.

[qui, quae, quod and quis, quid—in questions.]

19. Inter viam Marcus patrum meum de vic-
 2 toria illa a Caledonibus reportata interrogavit.
 3 Marcus.—Quis fuit ille Galgacus? Num rex
 antiquus Scotorum fuit?

Patruus meus.—Nulli Scoti eo tempore in
 Caledonia erant. Nondum in Caledoniam migra-
 verant.

M.—Quid igitur erat nomen incolarum Caledoniae, si non Scoti erant? 8

~~P.~~—Caledonia eo tempore a Pictis aliisque gentibus Caledoniis habitabatur.

M.—Qui erant Picti? 12

P.—Difficilis est quaestio. De origine Pictorum viri docti disputant.

M.—Quo tempore Scoti in Caledoniam migraverunt? 15

P.—Quinto saeculo post Christum natum.

M.—Qua ex terra migraverunt? 18

P.—Ex Hibernia eos in Caledoniam migravisse scriptores historici affirmant.

M.—Quem igitur primum regem Scotorum fuisse affirmant? 21

P.—Fergus primus rex Scotorum nominatur.

M.—Cuius partis Caledoniae rex fuit? 24

P.—Partis meridiana.

M.—Itaque Galgacus fortasse Pictus fuit.

P.—Fortasse; sed nihil de eo notum est.

[*qui, quae, quod*—in clauses which are not questions.]

20. Tum Alexander “Caledonia” inquit “ut spero, nunquam subiecta fuit Romanis: nam maiores mei ex Caledonia oriundi sunt.” Nos cachinnamus. Et patruus meus “Caledones per quattuor illa saecula saepe rebellaverunt, et Romanos bello vexaverunt. Itaque necesse fuit Hadriano, qui secundo saeculo post Christum natum princeps Romanorum fuit, magnum illud vallum inter Luguvallium et Pontem Aelium vel Segedunum aedificare; cuius reliquiae hodie spectantur. Et 10

VALLVM·HADRIANI

Antoninus Pius, qui post eum princeps fuit, alterum 11
 vallum in ipsa Caledonia inter Clotam et Bodotriam
 aedificavit : cui nomen hodiernum est *Graham's* 13
Dyke. Initio tertii saeculi Septimius Severus, quem 14
 Romani paucis annis ante principem creaverant, 15
 maximam expeditionem contra Caledones com-
 paravit ; postea autem ipse aegrotavit et Eburaci 17
 exspiravit. Quo anno quinquaginta milia Roman- 18
 orum a Caledonibus trucidata fuisse narrantur.”
 Tum Alexander exclamat “ Euge, optime ! O si sic 20
 omnes ! ”

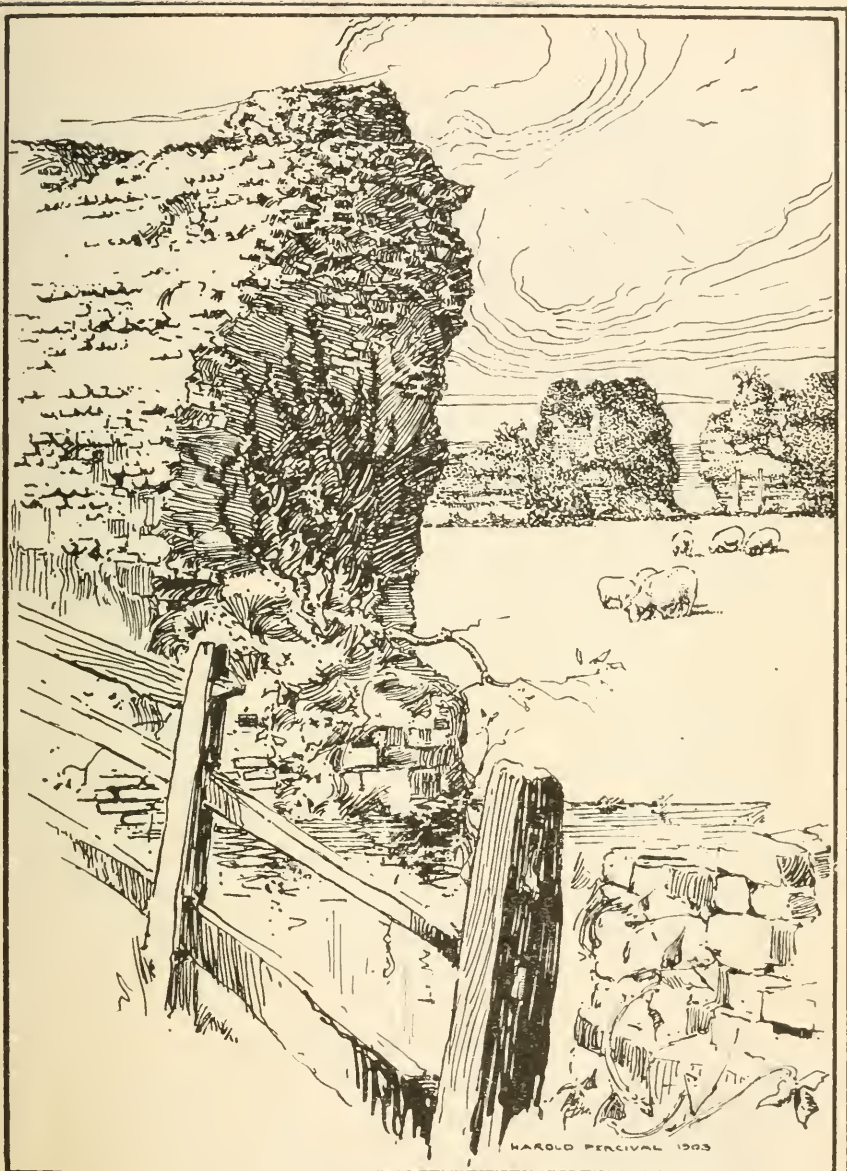
† 21. Et patruus meus “ Tune, Alexander ” 1
 inquit “ Pictus es ? ” Et ille “ Scotus sum ” inquit.
 Et patruus meus “ Sed non Celtica origine es : nam 3
 nomen tuum et fratris tui Germanicum est. Picti 4
 et Scoti illi qui in Caledoniam migraverunt Celtae
 erant.” Et ille “ Nonne toti insulae nostrae nomen
 est Britanniae ? Nonne omnes Britanni sumus ? ” 7
 Et patruus meus “ Ita est ” inquit ; “ nomen Bri-
 tanniae a Britannis oriundum est. Sed nos ipsi ex
 multis et diversis nationibus oriundi sumus. Maxi-
 ma pars Anglorum et Scotorum hodiernorum Ger-
 manica origine sunt.” Tum ego “ Parentes mei ”
 inquam “ Celtica origine sunt ; nam nomen nostrum
 Celticum est.” Sed patruus meus “ Tu, Antoni, in 14
 Africa Meridiana natus es ; itaque Africanus es ! ”
 Et ego “ Africa Meridiana pars imperii Britannici
 est ; itaque Britannus sum.” Et ille “ Ita est ”
 inquit ; “ ubi libertas, ibi patria est.” 18

[Second Conjugation—Present, Past Imperfect, Future, Active.]

22. Sed iam prope finem ambulationis nostrae
2 eramus, cum Alexander “Ecce, Rutupias video!”
inquit. Et castellum non procul aberat. Amita
mea et Lydia, quae ante nos adventaverant, cum nos
5 vident, “Salvete!” inquirunt; “gaudemus quod
ad tempus adestis. Sed nonne fatigati estis?” Et
7 patruus meus sic respondet: “Bene nos habemus.
8 Sed nos non pigebit hic paulum sedere et prandio
9 nos recreare. Hinc castellum in oculis habebimus.
10 Videtisne ruinas? Ut aetas omnia delet!” Illae
11 rident; nam revera fatigati eramus. Castellum
Rutupinum, tertio saeculo a Romanis aedificatum,
in promunturio litoris situm est. Hodie procul a
14 mari iacet; sed temporibus Romanorum totus
campus, qui nunc inter castellum et oram maritimam
iacet, pars maris erat. Post prandium ad castellum
ipsum ambulavimus. Ruinae praeclarae sunt. Pars
murorum lateribus Romanis aedificata est; sed
19 multis locis deleti sunt. Murus qui ad septentriones
spectat quadringentos quadraginta pedes longus est,
viginti vel triginta pedes altus. Sed quondam
22 maiorem altitudinem habebat; nam fundamenta
murorum alte sub terra iacent. In angulis murorum
24 fundamenta turrium vides.

[Fourth Declension and Passives of Second Conjugation.]

1 23. Temporibus antiquis portus celebrer hic
2 erat, cui nomen erat Portui Rutupino; naves ex
3 Gallia in Britanniam navigantes ad hunc portum
4 plerumque applicabantur. Nam omnium portuum
Britannicorum hic optimus erat. Castellum in

CASTELLVM·RVTVPINVM

6 litore portus stabat. Intra muros castelli est area
lata. In media area fundamentum aedificii antiqui
vides, quod formam crucis habet. Hodie 'Cruce
Sancti Augustini' vocatur, sed temporibus Romanis
fundamentum phari erat, ut custos castelli affirmavit.
Sub hac cruce est aedificium subterraneum, quattuor
12 et quadraginta passus longum; quod intravimus.
13 Cereos in manu tenebamus, quos custos dederat;
nam locus obscurus erat. Ab hoc aedificio cuniculus,
in formam quadratam excavatus, sub magnam
16 partem areae pertinet. Dum per cuniculum ambu-
17 lamus, amita mea "Cui erat usui hic cuniculus?"
inquit. Et custos sic respondet: "Piget me quod
19 de usu cuniculi nihil affirmare possum. Usui fortasse
20 erat, si castellum obsidebatur: ecce puteus altus, ex
21 quo aqua praeberi poterat." Postquam haec spec-
tavimus, iterum circum muros ambulavimus. Dum
23 ad dextrum cornu castelli stamus, patruus meus
nobis reliquias amphitheatri Romani monstravit,
quod non procul aberat. Magna multitudo num-
morum Romanorum in castello servantur; ex quibus
unum mihi custos venundedit. Tum custodem
28 valere iubemus, et ad cenam properamus.

IX. Angli et Saxones.

[Second Conjugation—Perfect Stem, Active.]

24. Inter cenam nos pueri "Quis hoc castellum
2 delevit?" inquit. Et patruus meus "De for-
3 tuna castelli nihil constat" inquit; "aetas fortasse
muros delevit. Sed vos mihi respondete. Cuius
5 nomen hic praecipuo honore habetur?" Aqua
6 haerebat: nihil habuimus respondere. Et amita

mea “Nonne memoria tenetis?” inquit. Tum Lydia, quae librum de historia Anglica in manibus nuper habuerat, “Angli et Saxones” inquit “in hunc angulum Cantii cursum tenuerunt.” Et ille “Verum est” inquit; “nam anno quadringentesimo quadregesimo nono Hengistus et Horsa ad insulam Tanatim, quae tum revera insula erat, naves suas applicaverunt. Locus ipse duo tantum vel tria milia passuum a castello Rutupino iacet.” Tum illa “Nonne ab angulo Cantii Angli nomen suum habuerunt?” Nos pueri risimus. Sed amita mea “Sic nuper affirmavit vir doctus. Atque nomen ipsum Cantii nihil aliud significat quam promunturium vel angulum.” Tum patruus meus “Sed Tacitus populum Germaniae Inferioris commemorat qui nomen habebat Anglorum; pars Sueborum erant.” Et Lydia “Fortasse in angulo Germaniae habitabant” inquit. Et ille “In paeninsula Cimbriica revera habitavisse affirmantur; et duo illa verba ‘angulus’ et ‘Cantium’ Germanica sunt.”

† 25. “Sed de Hengisto et Horsa” inquit “non cogitabam cum interrogavi. Quis alius vir clarus hic praecipuo honore habetur?” Aqua iterum haesit: nos nihil respondimus. Sed ille “Abhinc annos duos saecula tredecim fuerant, ex quo Sanctus Augustinus, nuntius verbi divini, cum parva manu ministrorum fidorum huc cursum tenuit. Nam anno quingentesimo nonagesimo septimo post Christum natum Gregorius Primus, pontifex Romanus, Augustinum notitiam Dei veri in Anglia docere iusserat. Itaque Augustinus ex Gallia in Britanniam navigavit, et navem suam ad insulam

Tanatim applicavit. Eo tempore Aedilberctus rex Cantii erat, qui uxorem Christianam, nomine Berc-tam, habebat, filiam regis Francorum. Itaque rex
 16 Christianis benignus fuit, atque Duroverni, in capite
 17 regni sui, eis domum prae-buit."

1 † 26. Tum amita mea: "Sed antequam rex Christianis domum prae-buit, sermonem cum eis habuit, dum in clivo gramineo sedebant, unde urbem Durovernum procul videre poterant. Vel, ut nonnulli libri historici affirmant, Christiani ad ipsos muros Castelli Rutupini navem suam applicaverant, et per fenestram castelli cum rege sermonem habuerunt. Nam eo tempore aqua portus Rutupini usque ad muros castelli pertinebat. Rex Christianis
 10 in hunc modum respondisse narratur. *Pulchra sunt verba et promissa vestra; sed nova sunt et incerta; nec deos antiquos, quos per multos annos ego et populus meus adoravimus, oblivioni dare possumus. Sed, quia ex terra peregrina huc cursum tenuistis, et in animo habetis ea docere quae vera esse existimatis, non pro-*
 16 *hibebo vos in regno meo manere et notitiam Dei vestri docere. Itaque domum vobis Duroverni praebebo. Et basilicam Sancti Martini eis dedit.*"

[Perfect, Pluperfect and Future Perfect Passive—how expressed.]

27. Tum nos "Christiani igitur fuerant in Britannia iam ante adventum Sancti Augustini?" in-
 5 quimus. Et ille "Fuerant" inquit; "nam basilicae a Christianis Britannicis iam temporibus Romanis
 6 aedificatae erant, quarum reliquias vos Dubris vidistis et ego Callevae vidi. Post principatum Neronis multi Christiani in imperio Romano fuerunt; nam anno primo et sexagesimo post Christum natum

Sanctus Paulus Romam captivus deportatus est. 9
 Et uxor illius Auli Plautii, qui iam aetate principis
 Claudii Britanniae praefuit, Christiana fuisse exis-
 timatur. Nam 'superstitionis peregrinae' accusata 12
 est. Nomen ei fuit Pomponiae Graecinae. Sed 13
 Angli et Saxones, qui multos deos adorabant, basili-
 cas Christianas plerumque deleverant. Basilica 15
 autem Sancti Martini, quae Duroverni erat, non
 omnino deleta erat. Durovernum igitur intraverunt 17
 nuntii illi verbi divini, crucem argenteam et simu-
 lacrum Christi in manibus tenentes, et carmen 19
 sacrum cantantes : *Iram tuam ab hac urbe et a domo* 20
tua sancta remove, o Deus; quia peccavimus: alleluia!
 Sic-Beda, vir venerabilis, narrat."

[Fifth Declension.]

28. Et amita mea : "Cur non illud in memor-
 iam revocas, quod animum pontificis illius Gregorii
 misericordia Anglorum commoverat? Nam multis 3
 annis ante in foro Romano quondam fuit, cum 4
 pueros nonnullos facie pulchra, oculis caeruleis, 5
 capillis flavis vidit. Misericordia commotus est : 6
 nam illi pueri servi erant et venumdabantur. Itaque
 mercatores, quorum in manu pueri erant, sic inter- 8
 rogavit : "Quae est patria eorum?" inquit. Et
 mercatores "Ex Anglia sunt" inquirunt, "cuius 11
 incolae huius faciei sunt." Tum Gregorius "Num
 Christiani sunt?" "Non sunt" inquirunt. Et ille
 "Heu!" inquit; "quam pulchra est facies eorum 13
 quos Rex Tenebrarum ministros habet!" Deinde 14
 alia interrogavit : "Quid est nomen gentis eorum?"
 inquit. Responderunt eos esse Anglos. Et ille 16
 "Recte!" inquit; "nam angelicam faciem habent : 17

18 non Anglos sed Angelos eos vocari oportet. Sed
quid est nomen illius partis Angliae in qua habita-
bant ? ” “ Deira vocatur, quae pars Northumbriae
est ” inquiunt. Sed ille “ Recte ! ” inquit ; “ nam
22 de ira Dei ad fidem revocandi sunt. ” Postremo
“ Quis est rex illius partis Angliae ? ” inquit. “ Aella
vocatur ” inquiunt. Tum “ Alleluia ! ” inquit ; “ nam
25 dies adventat cum carmen omnium carminum
optimum in Anglia cantabitur ! ”

1 † 29. Sed finis diei illius belli iam adventabat,
et necesse erat domum properare. Intra semihoram
3 vehiculum paratum erat, et in viam nos dedimus.
Dum in vehiculo sedebamus, muros castelli luna
plena illustratos vidimus. Pulchrum erat specta-
6 culum. Mox domi eramus. Nos pueri longo die
fatigati et semisomni eramus. “ Non pigebit vos ”
inquit amita mea “ ad lectum properare. ” Ea
9 nocte Marcus et Alexander apud nos manserunt.
Postridie Dubras redambulaverunt.

1 † 30. Hodie iam quinque dies post Idus Sep-
2 tembres elapsi sunt, et dies ille ater appropinquat
qui ultimus feriarum erit. Omnium dierum ille
tristissimus est qui finis est feriarum. Nam triste
5 est verbum ‘ vale, ’ cum scholae instant. Intra
paucos dies patrum meum et amitam meam et
7 Lydiam valere iubebo. Quam bellae fuerunt feriae
8 a mane usque ad vesperum ! Quae mutatio rerum
9 instat ! Pauci erunt dies feriati, multi profesti.

10 Ille profestus erit, per quem tria verba silentur :
Et qui festus erit, mane profestus erat.

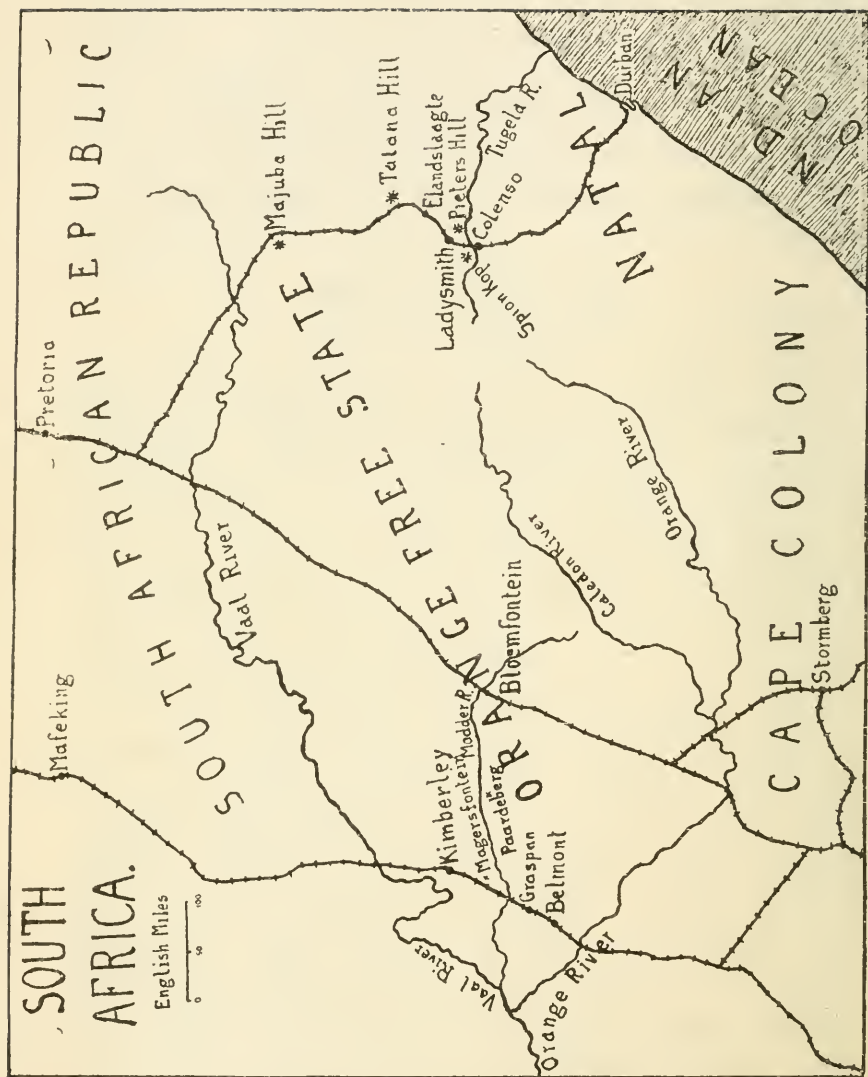
12 Nam tribus illis verbis tres res significantur quae
pueris carissimae sunt—pila, follis, trigon.

COMMENTARII DE VITA MEA
AD VENTAM BELGARUM
ANNIS MDCCCXCIX ET MDCCCC.

X. Res Africanæ.

[Recapitulation of Verbs.]

† 31. Kalendæ sunt hodie Octobres. Apud
magistrum meum iam septem dies sum. Qui, cum 2
me vidit, “Salve” inquit; “ut vales? Fueruntne 3
tibi feriae prosperae?” Et ego “Satis recte”
inquam. Et ille “Ubi fuisti per ferias?” “In
Cantio fui” inquam “apud patrum meum, qui
te salvere iubet.” “Num quid novi” inquit “inter 7
ferias vidisti?” “Castellum Rutupinum” inquam
“vidi: mecum una fuerunt Marcus et Alexander.”
“Recte” inquit; “num ostreas illic natas gusta- 10
vistis?” “Nullas gustavimus” inquam; “sed
cur interrogas?” “Quia temporibus antiquis
ostreae Rutupinae praeclaræ fuerunt” inquit.
Et ego ridens “Piget me” inquam “quod mihi 14
ante hunc diem nihil de re notum fuit.” Tum ille 15
“Num pater tuus” inquit “tibi ex Africa Meridiana
litteras nuper dedit?” “Non dedit” inquam. Et 17
ille “Magna discordia est” inquit “inter Ministrum 18
nostrum qui Coloniis praeest et Patrum Paulum,
ut vocatur, cui cognomen est *Krüger*: is praefectus
est Reipublicae Africanæ Batavorum.”

[Third Conjugation—Present, Active and Passive.]

32. Tum ego “Quae est causa, quaeso, discordiae?” Et ille “Longum est dicere. Sed inter Britannos et colonos Batavos qui regionem trans Vahalem sitam colunt, multae fuerunt causae discordiarum. Nunc de peregrinis, qui Rempublicam Africanam incolunt, disputatur. De hac re litterae a Ministro nostro ad Patrum Paulum et ab hoc ad illum iam per multos menses mittuntur. Sed aquam perdimus: currit hora.” Patruus Paulus in hunc modum scribit: ‘Peregrinos illos’ inquit ‘in civitatem non admitto, quia nimis multi sunt, et quia non boni cives erunt.’ Et re vera plures sunt numero quam cives Batavi. ‘Tantam multitudinem’ inquit ‘in qua sunt non solum Britanni sed etiam Americani, Germani, Francogalli, Helvetii, Iudaei, ceteri, in civitatem admittere non possum.’ Sed Minister noster sic dicit: ‘Oportet eos admitti: nam nos Britanni peregrinos, qui in Coloniam nostram migrant, omnes in civitatem admittimus. Cur igitur Britanni qui in rempublicam vestram migrant in civitatem non admittuntur?’ Sed Patruus Paulus ‘Haec omnia ad Britanniam non pertinent,’ inquit: ‘Britannos res suas curare oportet.’ Difficilis est quaestio. Sed maxima causa irae est quod Batavi peregrinos iniuriis contumeliisque vexant; ignavos vocant, quibus usus armorum denegatus est.”

XI. Origo Reipublicae Africanae.

[Third Conjugation—Past Imperfect, Active and Passive.]

33. Postridie nos pueri, qui classis quartae

discipuli sumus, magistrum de origine Reipublicae Africanae Batavorum interrogavimus. “Qui sunt illi coloni?” inquit; “quid significat nomen ipsum *Boer*?” Et ille “Coloni illi Africani” inquit “originem suam a Batavis Europaeis ducunt. Nomen *Boer* lingua Batava nihil aliud significat quam ‘agricolam’ vel ‘colonum.’ Caesar ‘insulam Batavorum’ in libro quarto Belli Gallici commemorat. Ea insula inter Rhenum et Vahalem
11 iacebat: nam Rhenus, ubi in Oceanum influebat,
12 in duo flumina dividebatur, sicut nunc quoque dividitur, quorum unum Vahalis nominabatur. Insulae quae inter haec flumina iacebant ‘a nation-
15 ibus feris barbarisque’ incolebantur, ut Caesar dicit. Martialis, poeta Romanus, eos homines
17 magnis et robustis membris, capillis flavis vel rufis
18 fuisse dicit. Tacitus Batavos omnium nationum Germaniae Inferioris fortissimos fuisse dicit; ex interioribus partibus Germaniae propter discordiam domesticam migraverant. Insula eorum pars imperii Romani erat; sed Batavi acerrimi defensores libertatis suae fuerunt. Tributum Romanum non tolerabant.”

[Imperative Active of the Third Conjugation.]

- 1 34. “Itaque, ut Tacitus dicit, ‘manebat honor
2 et antiquae societatis insigne.’ Vos pueri capita undetricesimum Germaniae et duodecimum libri
4 quarti Historiarum legite. In usum proeliorum reservabantur, et in exercitibus Romanis militabant. Periti erant natandi. Cohors Batavorum, quae in exercitu Agricolae militabat, quondam trans fretum in Monam insulam natavit.

† Nos Britanni quoque originem nostram praecipue a populis Germanicis ducimus : nam Angli et Saxones, qui quinto saeculo in Britanniam infundebantur, nationes Germaniae Inferioris erant. Et iam ante tempora C. Iulii Caesaris multi Germani in Britanniam meridianam migraverant : nam Belgas Germanica origine fuisse Caesar dicit, et a Belgis Venta Belgarum nomen suum ducit. Itaque nos Britanni cognati sumus colonorum Batavorum. Origine et nos et illi Germani sumus : animo quoque germanos esse nos oportet. Nam nomen Germanorum nihil aliud significat quam ‘ fratres.’ Multum valet communio sanguinis.”

† 35. “ Batavi, qui regionem trans Vahalem sitam incolunt, Coloniam nostram Africanam quondam incolebant. Sed abhinc annos quinque et sexaginta magna discordia erat ; et Batavi trans flumen illud Africanum migraverunt, quod ex flumine Europaeo Vahalem nominaverunt, et novam rempublicam sub principatu et patrocinio Britannico condiderunt, cui nomen Reipublicae Africanae dederunt. Ex quo tempore multae discordiae fuerunt inter nos et illos colonos. Abhinc annos duodeviginti bellum fuit, in quo Batavi victoriam a parvo exercitu Britannico in colle Maiuba reportaverunt. Qua ex re magnos sibi spiritus in re militari sumunt. Dicunt se Britannos bello vincere et in mare pellere posse. Haec somnia sunt ; sed periculum est belli domestici. Nam multi ex Batavis qui Coloniam nostram incolunt novis rebus student. Societatem quandam condiderunt cui nomen est Societati Africanae ; cuius consilium est omnes Batavos qui

Africam Meridianam incolunt in unam Rempubli-
cam Batavam consociare. Nobis Britannis necesse
est principatum nostrum totius Africae Meridianae
23 obtinere, et imperium Britannicum, tantis laboribus
24 conditum, defendere.”

XII. Initium Belli.

[Third Conjugation—Future, Active and Passive.]

1 36. Magnum periculum belli esse magister noster
2 dicit. “In litteris” inquit “quas praefectus Britan-
nicus nuper ex Terra Natali dedit, Batavi magnas
4 copias conscribere nuntiantur. Nos duodecim tan-
tum milia militum in Terra Natali habemus; in
6 exercitu Batavorum multo plures sunt. Copias
7 maiores mox mittemus, coloniae defendendae
causa; sed si Batavi exercitum suum in Terram
9 Natalem ducent, quid prohibebit eos totam coloniam
10 percurrere, dum copiae nostrae in mari erunt?
Magnum exercitum in India habemus; sed is ad
12 hoc bellum non mittetur.” Sic dicit magister noster.
Sed nos pueri bellum non formidamus. Colonias
14 nostras ‘robur et aes triplex’ navium longarum
15 Britannicarum defendet. ‘Etiam atque etiam
16 pugnabimus et vincemus’ ut est in carmine nostro
Anglico. Britannia est domina undarum. Si
bellum erit, pater meus ex Colonia litteras ad me
19 mox mittet. ut spero. Litteras quas scribet ad
20 patrum meum mittam; nam eas libenter leget.
21 Postea has et alias litteras colligam et in commen-
tarios meos exscribam. En litterarum ipsarum
exemplum!

[Third Conjugation—Perfect Stems Active, formed with s.]

37. PATRUUS ANTONIO SUO SALUTEM DICIT.

Si vales, bene est ; ego valeo. Ex Africa semper
aliquid novi! Sic dicebant Graeci, et hodie quoque
verum est. Nam Batavi summa audacia ad nos
litteras ultimas miserunt, in quibus bellum nobis
indixerunt, nisi copias nostras, quae in coloniis
nostris Africanis quaeque adhuc in mari sunt, intra
diem deduxerimus. O audaciam singularem Ste-
phani Joannis Pauli, qui praefectus Reipublicae
Africanae est ! Nos nihil respondebimus ; nullas
copias deducemus ; immo maiores mittemus. Quae
est causa tantae audaciae, tantae stultitiae ? Sed
bellum non parvum erit. Batavi sexaginta milia
virorum habebunt. Nam Orangia, cui nomen est
Liberæ Civitati, se cum Republica Africana con-
sociavit, et magnam multitudinem virorum ad
bellum promisit. Mirum est quod haec civitas
nobis bellum indixit. Nam nulla causa discordiae
est inter nos et Orangiam. Amita tua tibi multam
salutem dicit. Cura te diligenter. Vale. Die
quinto ante Idus Octobres scripsi.

[Third Conjugation—Perfect Stems Active, formed without any
suffix.]

38. PATER FILIO SUO SALUTEM PLURIMAM DICIT. *

Si vales, bene est ; ego et mater tua valemus.

— ‘Africa terribili tremit horrida terra tumultu.’

Num versum illum poetae antiqui legisti ? Hodie
quoque dici potest. Duobus in proeliis hostes vic-

* Hæc litterae Idibus Novembribus in Angliam redditæ sunt.

5 imus, et Terram Natalem, ut poteramus, defendimus.
 6 Primam victoriam die tertio decimo ante Kalendas
 7 Novembres ad Collem Talanum reportavimus, qui
 in angulo Terrae Natalis situs est. Hostes copias
 9 suas in collem collegerant; sed duae cohortes Hi-
 10 bernicae et una Anglica impigre procucurrerunt et
 11 hostes ex colle pepulerunt. Sed legatus Britannicus,
 12 graviter vulneratus, post proelium exspiravit.
 Postridie alter exercitus Britannicus hostes ad
 14 Saltum Cervinum, inter Collem Talanum et Castra
 Mariana situm, vicit. Batavi tum quoque in monti-
 16 bus stabant; per totum diem et nostri et hostes for-
 17 tissime pugnaverunt; sub vesperum tres cohortes
 Anglorum et Scotorum una cum manu equitum
 19 Africanorum levis armaturae montes ascenderunt et
 hostes in fugam dederunt. Batavi duo tormenta
 21 amiserunt una cum vexillo in quo erat insigne Rei-
 publicae Batavae Consociatae. Vale, mi carissime,
 23 et scribe mox ad nos. Haec ex Colonia die
 24 septimo ante Kalendas Novembres scripsi.

[Third Conjugation—Perfect, Pluperfect, Fut. Perf., Passive.]

39. PATER FILIO SUO SALUTEM.*

1 S.V.B.E.E.V. Has litteras, mi fili, non libenter
 leges. Nam de fortuna mutata dicam. Nostri
 post victorias illas, de quibus in prioribus litteris
 scripsi, loca obtinere non poterant. Itaque
 5 copiae nostrae reductae sunt et circum Castra
 6 Mariana collectae; ubi die tricesimo mensis Octobris
 7 proelium ante oppidum commissum est. Quo in
 proelio nostri laboraverunt. Sed opportune accidit

* Litterae die tertio et vicesimo mensis Novembris redditae.

quod nonnulla tormenta navalia, quae classiarii nostri in ipso tempore apportaverant, nostris ¹⁰ auxilio fuerunt. Post proelium autem magnum in- ¹¹ commodum nuntiatum est. Nam proxima nocte duae cohortes nostrorum in collem, qui ad sep- ¹³ tentriones situs est, missae erant, loci occupandi ¹⁴ causa. Sed in itinere mulis, qui tormenta nostra trahebant, terror subito incidit, et omnes velut furore acti in fugam se dederunt, arma virosque in ¹⁷ tenebris praecipitantes. Postridie mane nostri se in loco iniquo esse viderunt : ab hostibus undique ¹⁹ circumdati erant. Fortiter sed frustra se de- ²⁰ fenderunt, et tandem coacti sunt se dedere. Haec ²¹ Nonis Novembribus scripsi. ²²

XIII. Milites Reginae.

[Fourth Conjugation—Present, Active and Passive.]

40. Hodie dies est tertius mensis Novembris. Nos pueri multa de bello audimus. Veniunt fere ² cotidie litterae ab amicis nostris, quae magno studio leguntur et custodiuntur. Magnopere nos ⁴ delectat de ‘ Militibus Reginae ’ audire et cantare. ⁵ Hodie magister noster, postquam in scholam venit ⁶ “ Audite, pueri,” inquit “ quod in actis diurnis ⁷ legi. Batāvi copias nostras circumdederunt. ⁸ Castra Mariana duodecim milia nostrorum cus- ⁹ todiunt. Sed non facile erit oppidum munire. In campo iacet, quem colles undique circumdant. In collibus Batavi tormenta sua magna posuerunt, ¹² unde missilia omnis generis in oppidum effundere poterunt. Numero nostros multum superant. Sed quinquaginta milia virorum in Africam Meridianam nuper emisimus.”

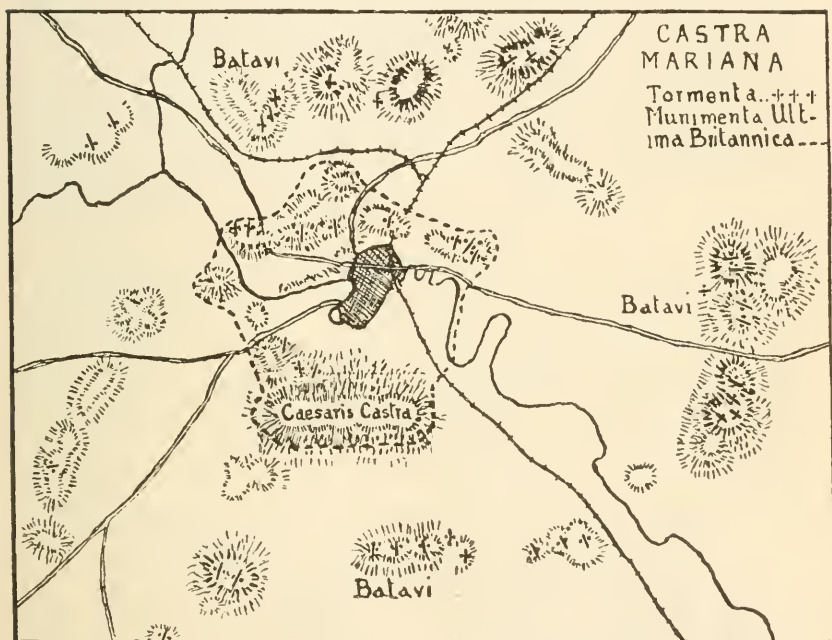
[Fourth Conjugation—Past Imperfect and Future, Active and Passive.]

41. “Sed cur non multo ante” inquit “bellum paravimus? Nam proverbium est ‘in pace bellum para.’ Crebri nuntii de periculo belli veniebant. Batavos enim bellum per multos annos parare audiebamur: urbes suas muniebant, milites ex omnibus partibus Europae conscribebant. Sed nos nihil paravimus. Nesciebamur enim periculum verum esse. Nunc scimus: sed num sero scimus? Magnum exercitum nuper emisimus: sed quando in Africam Meridianam adveniet? Num ante adventum exercitus nostri de aliis victoriis Batavorum audiemus? Quis Terram Natalem a Batavis custodiet, dum exercitus noster in mari erit? Nam sex milia milium passuum sunt inter nos et Promunturium Spei Bonae. Hostibus autem tota regio ubi pugnabitur, omnia vada omnium fluminum nota sunt.”

[Fourth Conjugation—Perfect Stem Active.]

42. Hodie, qui est dies decimus mensis Novembris, de adventu in Africam Meridianam unius ex magnis illis navibus, quae ‘Castella’ nominantur, audivimus. A portu nostro Anglico ad Promunturium Spei Bonae intra viginti dies navigaverat. Heri advenit, et statim ad Portum Natalem missa est, quo intra paucos dies perveniet. Sed Castra Mariana ducenta fere milia passuum a Portu Natali distant. In illa autem navi est una cohors eorum qui patriam vocantem audiverunt. Imperator noster, cui cognomen est *Buller*, pridie Kalendas

Novembres advenerat. Interea nostri Castra Mariana fortiter custodiverunt. Ea loca quae muniri poterant muniverunt. Opportune vero accidit quod tormenta illa navalia, quae ad proelium ante oppidum commissum in ipso tempore advenerunt, nunc in oppido sunt.

XIV. Tria Oppida Obsessa.

[Verbs in *io* with Infinitive in *ere*—Present, Past Imperfect and Future, Active and Passive.]

43. MATER FILIO SUO SALUTEM PLURIMAM.

S.V.B.E. Nos valemus. Has litteras, quas Nonis Decembribus scribebam, tu, mi Antoni, non ante ferias Natales accipies : et omnia quae scribere

poteram, iam ante adventum litterarum mearum
 5 audiveris. Sed pauca verba ad te mittere cupiebam.
 6 Cur tam diu nihil litterarum a te? Ut vales? Quid
 tu et condiscipuli tui, Marcus et Alexander, inter
 8 ferias facietis? Mox a te litteras accipiemus, ut
 9 spero. Nos magnum dolorem ex bello capimus.
 Batavi Castra Mariana iam plus quam triginta dies
 11 obsident. Oppidum capere magnopere cupiunt,
 12 et fortasse capient. Noctes diesque missilia omnis
 13 generis in oppidum iaciunt, et impetus in nostros
 14 faciunt. Nostri autem quid facere possunt? Deficit
 cibus, deficit aqua. Vix somnum capere possunt.
 16 Necesse est eis cuniculos et puteos in terra fodere.
 17 Eo se recipiunt si tormenta Batavorum audiuntur;
 18 sed pauci tormentis interficiuntur. Sic litterae,
 quae per columbas mittuntur, nuntiant. Et duo
 alia oppida Britannica, Adamantopolis et Statio
 Bechuanarum, a Batavis obsidentur. Tu vero
 mox rescribe. Etiam atque etiam vale.

XV. Victoriae et Clades Britannicae.

[Verbs in *io* with Infinitive in *ere*—Perfect Stems.]

1 44. *Idibus Decembribus scriptum.* Intra hos
 viginti dies de tribus victoriis atque duabus
 3 cladibus Britannicis nuntium accepimus. Exer-
 citus Britannicus, in quo octo milia virorum erant,
 per fines Orangiae iter faciebat, Adamantopolim
 obsidione liberandi causa. Via per campos latos
 et apertos ducebat; sed nonnullis in locis tumuli
 8 erant, quos necesse erat superare. Hos Batavi,
 9 velut aquilae nidos suos, insederant, et viam
 custodiebant. Sed nostri impetus in eos fortissime

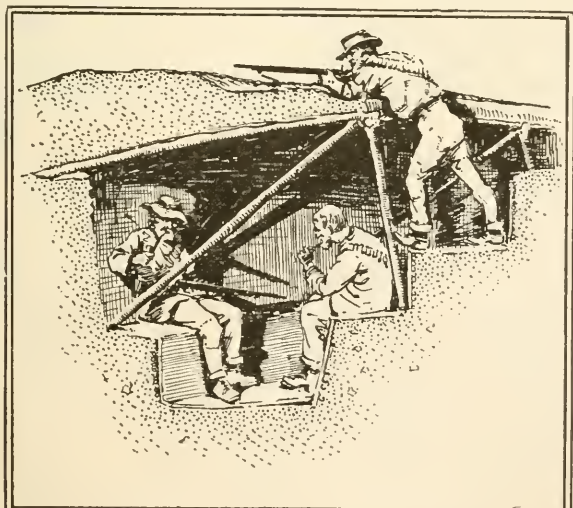
fecerunt, tumulos ceperunt, hostes in fugam con- 11
 iecerunt. Quibus in proeliis, ad Montem Bellum et 12
 Lacum Gramineum pugnatis, Custodes Regales et
 classiarii nostri praecipuam laudem reportaverunt.
 Inde iter ad Flumen Turbulentum incepterunt. 15
 Dux autem Batavus, cui nomen est *Cronje*, in ripis
 fluminis magnas fossas puteosque foderat, in 17
 quibus copias suas et tormenta occultaverat. Ibi
 per totum diem acerrime pugnatum est. Batavi 19
 circiter quingentos ex nostris interfecerunt vel 20
 vulneraverunt. Tandem nostri impetum in sinis-
 tram partem fluminis fecerunt, et se traiecerunt. 22
 Tum Batavi se ex proelio receperunt. 23

† 45. Haec victoria die duodetricesimo mensis No-
 vembris reportata est. De qua patruus meus mihi
 haec scripsit :—" Victoria nostris non magno usui
 erat, quia hostibus instare non poterant. Nam
 legatus Britannicus nullos equites habebat. Pedites 5
 nostri ad huiusmodi bellum minus apti sunt.
 Batavis, sicut Britannis antiquis, non mos est iusto 7
 proelio pugnare. Equites eorum arma peditum por-
 tant et pedibus pugnare possunt. Itaque mobili- 9
 tatem equitum, stabilitatem peditum in proeliis prae- 10
 stant."—Exercitus noster iam viginti tantum milia 11
 passuum ab oppido obsesso aberat. Sed inter castra
 nostra et Adamantopolim mons erat, Macrifontium
 nomine, quem necesse erat superare. Legatus nos-
 ter quattuor cohortes Caledonum praemisit, loci
 occupandi causa. Sed Batavus suos in fossis, quas 16
 ante montem foderat, in insidiis posuerat. De magna
 clade Britannica accepta in actis diurnis haec legi. 18

† 46. “Silentio noctis per tenebras et imbrem Caledones agmine quadrato ad locum iter faciunt. Subito aër ignibus tonitruque tremit; hostis autem nusquam conspicitur. Sed ex omnibus fossis imber mortifer missilium in ordines nostros effunditur, et puncto temporis ducenti vel trecenti ex viris illis fortissimis una cum legato mortui vel vulnerati iacuerunt. Nostri in insidias inciderant. In tenebris autem nullus erat usus oculorum; nec imperia in tanto tumultu audiri vel accipi poterant. Ordines igitur nostri perturbati et confusi sunt; arma virique, alius super alium, praecipitabantur: non proelium sed trucidatio fuit. Nostri ex loco mortifero, ut poterant, se receperunt, vel viam per medios hostes facere contenderunt. Plus quam septingentos viros ex quattuor illis cohortibus amisimus.” Haec clades mane diei undecimi mensis Decembris accepta est. Pridie alia clades Britannica ex Colonia nuntiata erat. Alius exercitus Britannicus ad Montem Procellarum in insidias inciderat, et victus erat. Nihil eorum quae apud nos agebantur hostibus ignotum erat. Nam exploratores omnia indicaverant.

† 47. Feriae Natales adventant. Intra tres dies apud patrum meum ero. Dulce domum! Sed feriae non hilarae erunt. Nam de tertia clade, in Terra Natali accepta, acta diurna haec nuntiant:—“Magnus ille exercitus Britannicus, cui imperator noster praeest, plus quam viginti milia virorum numero, Castra Mariana obsidione liberare contendebat. Inter nostros et oppidum fluebat Tugēla, quem Batavi oc-

cupaverant et in ripis fossas suas mortíferas foderant. Mane diei quinti decimi mensis Decembris imperator noster quattuor legiones suas ad proelium eduxit. Caelum caeruleum et serenum erat ; magnus calor solis. Legio Hibernica, quae in sinistro cornu erat, ad
 13 ripas fluminis fortissime appropinquavit ; sed postquam quingentos vel sescentos viros amiserunt, se recipere coacti sunt. In dextro cornu tormenta nostra defensoribus nudata sunt ; quorum decem ab hostibus capta sunt, postquam ei qui tormentis ministrabant paene omnes interfecti sunt. Sed
 20 duo ex tormentis parva manus nostrorum e loco mortifero recepit. Facinus pulcherrimum fuit. In ea manu fuit adulescens egregiae spei, nomine *Roberts.*” Fuit : nam is quoque, graviter vulneratus, postero die exspiravit. In eo proelio mille ducentos viros amisimus.

FOSSA · BATAVORVM

XVI. Foedus nominis Britannici.

[Present Injunctive of *sum*.]

1 48. Hodie Dies Natalis est Christi. Ante paucos
dies novus imperator Britannicus ad Promunturium
Spei Bonae navigavit. De quo patruus meus haec
dixit :—" In hoc viro summa est scientia belli,
clarissima virtus, egregia fortuna. Magnum sibi
quondam nomen in India fecit ; nunc senex est,
7 septem et sexaginta annos natus. Et pater est
8 illius adulescentis qui ad Tugelam cecidit dum
9 facinus pulchrum et periculosum facit. Pater
mortem filii sui deplorat ; sed patriam ipsam vo-
11 cantem audivit. Sit ei iter prosperum ! Sit in
illo nomine Spei Bonae omen rerum prosperarum !
13 Nam nomen est omen, ut poeta Romanus dixit.
14 Quondam Promunturium Procellarum vocabatur.
Exercitui maximo ducentorum milium virorum
praeerit. Numquam post hominum memoriam
tantus exercitus trans mare transportatus est,
18 quantum nunc emisimus. Quod reipublicae nostrae
prosit ! "

[Present Injunctive of First Conjugation.]

49. Postridie patruus meus haec ex actis diurnis
2 recitavit :—" Ex Africa Meridiana nihil novi. Sed
3 magnitudo populi Britannici prope admirabilior in
rebus adversis quam in prosperis fuit. Opus magni
laboris erit, tot atque tam validos hostes vincere.
6 Sed etiam atque etiam pugnemus, donec vicerimus.
7 Deus nobis fortunam det ! Ne desperemus !
8 Festinemus lente, sicut Fabius ille Maximus fecit,
9 de quo poeta Romanus haec scripsit :

Unus homo nobis cunctando restituit rem. 10

Hoc bellum Britanniam, matrem tot filiarum
egregiarum, cum coloniis suis in unius et maioris 12
populi corpus consociavit.

Una dum Regina nostra est, unus in Reginam amor, 14
Unum foedus omnis esto nominis Britannici ! 15

Sic una voce exclamat Maior illa Britannia,
cui sol numquam occidit. Coloniae autem nostrae 17
liberae maximam sibi laudem esse iudicant, dicere 18
posse :

Filia matris in domo, 20
Domina sum tamen domi.

Tu, Canada, duo milia filiorum tuorum misisti. 22
Vos, Coloniae Australienses, cum Nova Zelanda et
Tasmania octo milia misistis. Tu, Terra Natalis,
quae filia Britanniae natu minima es, quinque 25
milia dedisti. Quam vera sunt verba Horatii ! 26

Caelum non animum mutant qui trans mare currunt. 27

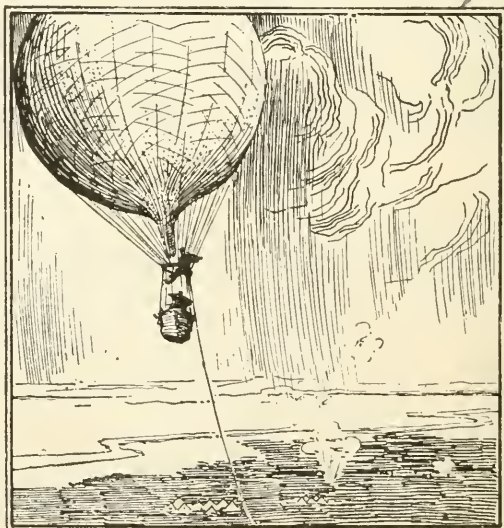
Et in Britannia ipsa magna multitudo voluntari-
orum nomina sua dederunt. Deus salvam praestet 29
Reginam ! ”

XVII. Post tenebras lux.

[Present Subjunctive of *sum* and First Conjugation.]

50. Initium est novi anni. Batavos piget
Castra Mariana iam duos menses obsidere ; nostros
quoque obsideri piget. Hostes igitur operam dant
ut oppidum vi expugnent, et diem constituunt quo 4
impetum in Caesaris Castra dent, quae ad meridiem 5
oppidi iacent. De qua re patruus meus haec

recitavit :—“ Silentio noctis pedibusque nudis
collem ascendere incipiunt. Sed Mancunienses
nostri ad arma volant. Ad decimam horam diei
10 pugnatur, quo tempore tantus imber cadit, ut sol
11 nebulis obscuretur. Tum impetum tam acrem in
12 Batavos faciunt ut eos propulsent et castra salva
13 praestent. Pulcherrimum erat facinus. Sed in
oppido summa inopia est, ut litterae, quae per
columbas mittuntur, nuntiant. Cibus carissimus
est ; nulli iam boves, nullae oves, nulli porci in
17 oppido sunt. Carne equina victitant. Multi
18 homines aegrotant ; sed ubi nullae vaccae sunt, lac
19 deest. Gallinae denariis viginti constant, duo-
decim ova triginta denariis, cetera grandi pretio.
Navis aëria nonnumquam ex oppido emittitur, ut
22 quae apud hostes aguntur explorentur. Ex qua

NAVIS · AERIA

nostri feminas Batavas cum festo ornatu nonnumquam vident, quae via ferrata apportantur, ut obsidionem spectent.” Navis aëria ita facta est 25
ut ad terram applicetur, si necesse sit. Nam cum 26
aëre plena est, in caelum ascendit ; cum aër emit-
titur, descendit.

XVIII. Adamantopolis obsidione liberata.

† 51. *Die septimo decimo mensis Februarii scriptum.*

Magnum hodie gaudium per totam Britan-
niam est. Nam Adamantopolis obsidione liberata
est ! Imperator novus vincere scit. Initio mensis 3
Februarii Caledones emittit, qui ab oriente im- 4
petum in Batavos dent ; interea quinque milibus 5
equitum Anglorum et Australiensium imperat, ut 6
ab occidente ad oppidum obsessum equeant. 7
Itaque, dum Batavus cum Caledonibus proelium
committit, equites noctu iter incipiunt. Per tres
dies calorem solis et pulverem tolerant ; multi viri
et equi calore et labore interficiuntur. Tandem die
quinto decimo mensis Februarii incolae oppidi
pulverem solito densiorem in campis latis et apertis 13
conspiciunt. Equites ad oppidum appropinquant. 14
Sed vestimenta eorum incolis oppidi ignota erant.
Itaque ei qui in statione ante oppidum erant
“ Salvi sitis ! ” inquirunt ; “ sed qui estis ? unde 17
venitis ? ” Et equites “ Ex Australia venimus ”
inquirunt “ ut oppidum vestrum obsidione liber- 19
emus . ” Deo sit gratia ” inquirunt illi ; “ nam 20
obsidionem iam per tres menses toleravimus . ” —
Omen est in illo nomine Adamantopolis. Nam 22
‘ adamantia movere ’ proverbium est. 23

[Present Injunctive and Subjunctive of other Conjugations.]

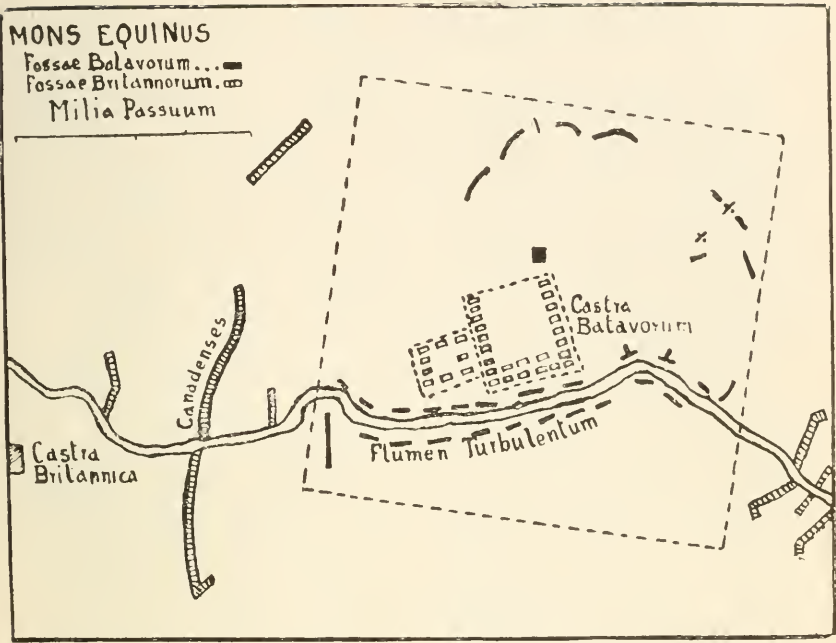
52. AMITA ANTONIO SUO MULTAM SALUTEM DICIT.

S.V.B.E.E.V. Litterae tuae me magnopere
2 delectaverunt. De Adamantopoli obsidione liberata
nos quoque gaudio triumphamus. In imperatore
4 nulla est mora. Num acta diurna legis? Noster
5 quinque et viginti milia virorum emisit, qui Bata-
6 vum a meridiana parte oppugnent, dum equites illi
qui Adamantopolim obsidione liberaverunt eum a
8 septentrionibus itinere prohibeant. Sed videat
9 imperator noster ne quid detrimenti respublica
10 capiat! Animo anxia sum. Nam dies ille Maiu-
bensis appropinquat, quo abhinc annos undeviginti
coloni illi Batavi exercitum Britannicum vicerunt.
Dies erat septimus et vicesimus mensis Februarii.
14 Deus omen avertat! Deus prohibeat ne hic dies
15 nobis iterum ater sit! Det ut hoc anno nos
16 hostes vincamus! Patruus tuus rogat ut tibi suis
17 verbis salutem dicam. Tu cura ut valeas. Haec
ego die vicesimo mensis Februarii scripsi.

XIX. Dies Maiubensis.

[Past Imperfect Subjunctive of *sum*.]

53. Kalendae sunt hodie Martiae. Victoria per
totum imperium Britannicum conclamatur! Nam
duas magnas victorias a Batavis reportavimus.
4 In finibus Orangiae noster venit, vidit, vicit. Bata-
vus castra sua ad Montem Equinum moverat, ubi in
ripis Fluminis Turbulenti fossas cuniculosque more
7 suo foderat, in quibus sui tuti essent. Ibi noster
8 eum velut indagine circumdedit, ne evadere posset.

Batavi se per decem dies fortissime defenderunt, sed frustra. Nostri quoque fossas contra fossas Batavorum foderunt ; has ita cotidie propius moverunt, 11 ut tandem septingentos tantum passus a fossis Batavorum abessent. Postremo duae centuriae Canadensium noctu etiam propius appropinquaverunt, 13 et ibi novas fossas foderunt. Tum Batavus salutem 15 desperavit, et postridie se cum toto exercitu suo dedit. Dies erat Maiubensis. Quattuor milia 17 captivorum in Coloniam missi sunt. Regina nostra 18 populo Canadensi litteras misit, in quibus admirationem tantae virtutis significat, et mortem tot virorum fortium deplorat. De imperatore nostro Marcus hunc versum scripsit :

Unus homo nobis properando restituit rem.

[Past Imperfect Subjunctive of First, Second, Third, and Fourth Conjugations.]

54. Altera victoria eius diei in Terra Natali
2 reportata est, ubi Fabius ille noster operam
3 dabat ut Castra Mariana obsidione liberaret. Bis
4 iam flumen Tugelam traiecerat, ut hostes loco mov-
5 eret et viam ad oppidum obsessum faceret. Sed bis
6 coactus erat ut suos reduceret. De quibus ex-
peditionibus patruus meus ad me haec scripsit :—
“ Via trans montes tam altos et difficiles ducebat,
9 ut pauci multos itinere facile prohiberent. Sed
nostri per tres menses tantam virtutem prae-
stiterunt, ut calorem, pruina, imbrem, inopiam,
12 vulnera, mortem aequo atque hilario animo toler-
13 arent, montes altissimos ascenderent, loca iniquis-
14 sima caperent, omnem vim et impetum belli sus-
tinerent. Haec facilia ex difficillimis magnitudo
16 animi reddidit ; ut omnes homines de tanta forti-
17 tudine cum admiratione audirent, iudicaretque
nullos milites umquam fortius sanguinem suum
19 pro patria profudisse. Et quamquam ter frustra
20 contenderant, ut hostes ex illis montibus pellerent,
tamen audacia vere Britannica constituerunt ut
22 etiam atque etiam pugnarent, donec vincerent.”

1 † 55. Et vicerunt. Nam postquam die altero
et vicesimo mensis Februarii legio Hibernica flumen
ab oriente traiecit, ut collem Petreium, in quo
Batavi stabant, caperet, die septimo et vicesimo
totus exercitus Britannicus traiecit et cum Batavis
proelium commisit. Tam acriter pugnatum est ut
ex nostris mille sescenti viri amitterentur. Tandem

sub noctem colles illos omnes cepimus et hostes in fugam coniecimus. Postero die manus equitum Britannicorum in oppidum, iam quattuor menses obsessum, equitavit. Magnum erat gaudium et obsessorum et eorum qui oppidum obsidione liberaverant. Et maius fortasse est gaudium totius imperii Britannici. O diem pulchrum, quo ¹⁴ per virtutem militum nostrorum et oppido illi obsesso et patriae nova lux affulsit! Nobis pueris ¹⁶ propter duas illas victorias dies feriatuus datus est, quo scholis liberi essemus. Noctu schola nostra ¹⁸ ignibus festis illustrata est; et magistri et pueri insignia triumphalia in memoriam Montis Equini et Castrorum Marianorum fabricata gerebant. ²¹

XX. Pax Britannica.

† 56. PATER FILIO SUO CARISSIMO SALUTEM.

Hodie, mi fili, tibi longas litteras scribere in animo habeo. Plus quam tres menses sunt ex quo, ² exercitus Batavus ad Montem Equinum captus est, et copiae nostrae victrices Florifontium, caput Orangiae, intraverunt. Nunc vexillum Britannicum Praetoriae, in ipso capite Reipublicae ⁶ Africanae, salutavimus. Vos, qui in Britannia ⁷ habitatis, gaudere scio. Sed quanto gaudio nos, ⁸ qui per tot annos hunc diem exspectavimus, triumphare putatis? Narrabo tibi: abhinc annos undeviginti, post cladem illam Maiubensem, Britanni, qui Praetoriae habitabant, vexillum Britannicum velut mortuum humaverunt. In monumento inscriptum est 'In memoriam vexilli Britannici carissimi; quod anno millesimo octin-

gentesimo octogesimo primo vita decessit, quatuor annos natum. Resurgam.' Resurrexit. Hodie omnia plena sunt laetitiae. Statio illa Bechuanarum, quae per septem menses obsidionem tanta fortitudine, animo tam hilario sustinuerat, obsidione liberata est. Tibi, dux fortissime, qui oppidum prospere defendisti, gratias
 21 agimus maximas. Bene vertat, quod agas! Floreat Domus Carthusiana, in qua educatus es!

Sed eos quoque memoria teneamus, qui pro
 26 patria pugnantes vitam exspiraverunt. Solum Africanum Britanniae et coloniarum Britannicarum commune sepulchrum est. Monumentum in memoriam filii imperatoris nostri ad Tugelam factum nuper vidi: in quo haec verba sunt—

IN MEMORIAM
 FREDERICI HUGONIS SHERSTON ROBERTS
 QUI DIE XVIII ANTE KAL. IAN. A. S. MDCCCXCIX VULNUS MORTIFERUM ACCEPIT
 35 DUM FACINUS EGREGIUM ET AUDAX FACIT
 PROPTER QUOD CRUCIS VICTORIANAE DECUS MERUIT.
 37 AD TUGELAM POSTRIDIE EXSPIRAVIT.

Vita eius brevis sed non imperfecta fuit. Nam
 39 quid pulchrius est quam pro patria pugnantes vitam exspirare? Tu, mi fili, exemplum tantae virtutis memoria tene. Ab his et huiusmodi viris

imperium Britannicum conditum est et conservabitur. Floreat Etona, ubi adulescens ille fortissimus educatus est !

Quid est imperium Britannicum ? Societas populorum et nationum, quae communione beneficiorum officiorumque continetur. Bella enim pro sociis coloniisque sumuntur et geruntur ; coloniae pro Britannia, communi omnium Britannorum parente, sanguinem suum profundere paratae sunt. Nam principatus Britannicus imperium et libertatem, res quondam inter se contrarias, consociat. Itaque illud patrociniū orbis terrarum verius 53 quam imperium nominari oportet. Videamus, mi 54 fili, ne, ut maioribus nostris pulcherrimum fuit 55 tantam nobis gloriam imperii tradere, sic nobis 56 turpissimum sit id quod accepimus obtinere et 57 conservare non posse. Illud vero imperii nostri 58 firmissimum fundamentum est quod victos in 59 civitatem admittere possumus. Ianua nostra omnibus aperta est. Batavis, igitur, sicut aliis 61 populis victis, civibus Britannicis esse licet. Ex 62 hostibus socii aliquando fuerint, ut speramus ; quo tempore hanc sibi quisque maximam laudem iudicabit, ut de se dicere possit ‘Civis Britannicus 63 sum,’ et de Britannia—

Fecisti patriam diversis gentibus unam ! 67

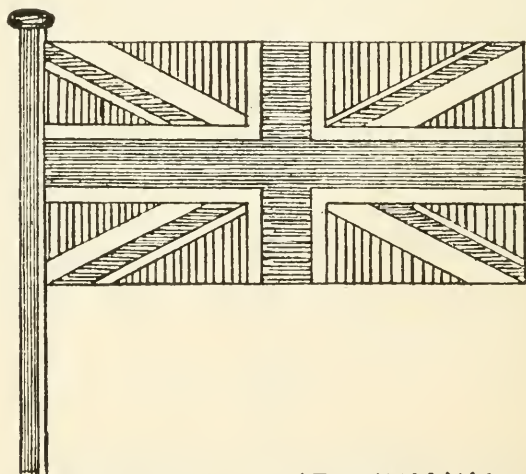
Nam quae Claudianus, poeta Romanus, de urbe 68 Roma scripsit, ea etiam verius de Britannia dicere licet :—

70 Haec est, in gremium victos quae sola recepit,
Humanumque genus communi nomine fovit,
73 Matris non dominae ritu; civesque vocavit
74 Quos domuit, nexuque pio longinqua revinxit.
75 Huius pacificis debemus moribus omnes
Quod cuncti gens una sumus.

76 Nos, igitur, hodie, sicut olim Camillus ille
Romanus, templum Concordiae consecremus, in
78 quo haec verba inscribantur: PACI ET LIBERTATI
RESTITUTAE.

80 Sed cecidere odia, et tristes mors obruit iras.

Tu vero, fili mi carissime, bene vale, et me
ama. Scripsi Nonis Iuniis, Anno Salutis MDCCCC.

VEXILLUM BRITANNICUM.